

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM AFTER THE PANDEMIC

A.S. Abdukhamidov

Associate Professor

Samarkand Institute of Economics and Service

Samarkand, Uzbekistan

Yu. Julieva

Master's student

Samarkand Institute of Economics and Service

Samarkand, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: tourism, tourism services, tourism industry, types of tourism, ecotourism, recreational tourism, pilgrimage tourism, pandemic, quarantine, global tourism industry.

Abstract: The article provides information about the opportunities and prospects for the development of tourism after the pandemic, as well as the tourism potential of the country's regions.

Received: 02.06.22

Accepted: 04.06.22

Published: 06.06.22

ПАНДЕМИЯДАН СЎНГ ТУРИЗМ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

A.C. Абдухамидов

Доцент

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Самарқанд, Ўзбекистон

Ю. Жулиева

Магистратура талабси

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Самарқанд, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: туризм, туризм хизматлари, туризм соҳаси, туризм турлари, экотуризм, рекреацион туризм, зиёрат туризми, пандемия, карантин, туризм соҳасини ривожлантириш имкониятлари ва истиқболлари, шунингдек, мамлакатмиз ҳудудларининг туристик

ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ**А.С. Абдухамидов***Доцент**Самаркандский институт экономики и сервиса**Самарканд, Узбекистан***Ю. Джулиева***студент магистратуры**Самаркандский институт экономики и сервиса**Самарканд, Узбекистан***О СТАТЬЕ**

Ключевые слова: туризм, туристические услуги, индустрия туризма, виды туризма, экотуризм, рекреационный туризм, паломнический туризм, пандемия, карантин, мировая туриндустрия.

Аннотация: В статье представлена информация о возможностях и перспективах развития туризма после пандемии, а также о туристском потенциале регионов страны.

КИРИШ

Бугунги кунда туризм соҳаси мамлакатлар ва минтақалар иқтисодиётини ривожлантириш учун муҳим аҳамият касб этишини ва у XXI аср жаҳон ҳўжалигининг устувор тармоқларидан бири эканлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Туризм соҳаси юксак даражада ривожланган давлатларнинг тажрибасидан шуни хулоса қилишимиз мумкинки, бу соҳа XXI асрда иқтисодиётни ривожлантиришнинг энг истиқболли ижтимоий-иқтисодий йўналишларидан бири бўлиб бормоқда.

АСОСИЙ ҚИСМ

Туризм иқтисодий фаолиятлардан ташқари аҳолининг меҳнат қобилиятларини қайта тиклаш, кенг миқёсида ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, маданий билиш ва жамиятни эстетик ривожлантириш каби қатор ижтимоий вазифаларни ҳам бажаради.

Хозирги вақтда туризм соҳаси мамлакатимизда ҳам иқтисодиётнинг муҳим тармоғи сифатида ривожланиб бормоқда. Мамлакатимизда тарихий-архитектура, зиёрат объектлари каби жуда кўплаб туристик ва маданий мерос ресурслари мавжуд. Буларнинг барчаси мамлакатимизда туризм соҳасининг деярли барча турларини ривожлантиришга асос бўлади.

“...Мамлакатда туризмни жадал ривожлантириш, мавжуд улкан туризм салоҳиятидан янада тўлиқ ва самарали фойдаланиш, анъанавий маданий-тарихий туризм билан биргаликда туризмнинг бошқа салоҳиятли турларини — зиёрат қилиш, экологик, маърифий, этнографик, гастрономик, спорт, даволаш-соғломлаштириш, қишлоқ, саноат, ишбилармонлик туризми ва бошқа турларини жадал ривожлантириш, болалар, ўсмирлар ва ёшлар туризмини, оилавий

туризмни, кексалар учун ижтимоий туризмни ривожлантириш ...” масалаларига катта эътибор берилмоқда.

Маълумки 2020 йилдаги COVID-2019 пандемияси иқтисодиётнинг барча тармоқ ва соҳаларига ўзининг салбий таъсирини кўрсатди. Айниқса туризм соҳаси ушбу ҳолатдан жуда катта зарар кўрди. Бутунжаҳон туризм ташкилотининг маълумотларига кўра, “2019 йилда халқаро туристлар сони 1,5 миллиардга етиб, Европа минтақасига келган туристлар сони 4%, Осиё-Тинч Океани минтақасида 5%, Африкада 4%, Америка минтақасида эса 2% ни ташкил этди. Энг юқори ўсиш кўрсаткичи Яқин Шарқ минтақасида кузатилиб 8%ни ташкил этган”. Аммо коронавирус пандемияси сабабли 2020 йилнинг биргина январ-май ойлари оралиғида жаҳон туризм индустрияси 320 миллиард доллар даромадни йўқотган. Бутунжаҳон туризм ташкилоти (UNWTO) ҳисоботига асосан бу кўрсаткич 2009 йилдаги глобал молиявий-иқтисодий инқироз натижасида соҳа томонидан кўрилган зарарлардан уч баравар кўпдир.

Коронавирус пандемиясининг таъсири мамлакатимиз туризмига ҳам салбий таъирини кўрсатмасдан қолмади. Дунё бўйлаб парвозларнинг бекор қилиниши, мамлакатлар чегараларининг ёпилиши, бутун дунё бўйича карантин қоидаларининг жорий қилиниши натижасида хорижий туристлар оқими кески тушиб кетди. Натижада, “2020 йилда жами 1 млн 504 минг турист ташриф буюрди ва 261 миллион АҚШ доллари миқдорида туризм хизматлари кўрсатилди” ҳолос. Бугунги кунга келиб, мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар, туризм соҳасини иривожлантириш бўйича Муҳтарам Президентимиз томонидан яратиб берилаётган кенг имкониятлар натижасида туризм соҳаси аста-секин ўз мавқеини тиклаб бормоқда.

Бугунги кунда, пандемиядан кейинги даврда туризм соҳасини ривожлантириш мақсадида мамлакатимизнинг йирик туристик салоҳияти ва имкониятларидан фойдаланган ҳолда туризм соҳасининг алоҳида турлари ва йўналишларини ривожлантириш имкониятларини тадқиқ қилиш, унинг устувор йўналишларини белгилаш лозим бўлмоқда. Хусусан, қуйидаги ҳудудлардаги зиёрат туризми, экотуризм ва рекреацион туризм турларини ривожлантириш салоҳиятидан самарали фойдаланиш мақсадга мувофиқ:

Тошкент вилояти: Республикаимизнинг пойтахти сифатида Тошкент сайёҳликнинг энг йирик маркази ҳисобланади. Тошкентда туризмни ривожлантиришнинг кенг имкониятлари мавжуд. Ушу минтақада Кўкалдош мадрасаси, Каффол Шоший мақбараси, Хазрати Имом архитектура мажмуаси, Абулқосим мадрасаси, Бароқхон мадрасаси, Жомеъ масжиди, Хаста Имом майдони, Тилла Шайх масжиди, Хазрати Имом масжиди, Хадра майдони, Суфи Ота мақбараси, Занги ота ёдгорлик мажмуаси, Анбарбиби мақбараси, Юнусхон мақбараси каби асосий тарихий ва архитектура ёдгорликларига эга. Шунингдек, Угом Чатқол миллий боғи, Оқтош, Хумсон, Ғазалкент, Товоқсой, Белдирсой, Чорбоғ, Чимган, Кумушкон, Сўқоқ,

Охангарон, Янгиобод, Эртош, Кўксарой, Қизилчи дам олиш ва даволаниш масканлари муҳим аҳамиятга эга.

Фарғона вилояти: Фарғона водийсининг қадимий шаҳарлари Кува, Марғилон, Риштон ҳамда Қўқон шаҳарларидаги мавжуд масжид ва мадрасаларнинг асосий қисми муқаддас мазорлар асосида бунёд этилган. Фарғона вилоятидаги мавжуд меъморий обидалар ичида муқаддас зиёратгоҳлар билан боғлиқ ёдгорликлар, масалан, Даҳмаи шоҳон, Модарихон, Биби Убайда, Шоҳимардондаги Ҳазрат Али мазори, Тошкелин, Қиз мазор, Хўжа Илғор, Яланғоч ота, Садқак ота ва бошқа кўплаб обида ва зиёратгоҳлар соҳа ривожидида муҳим ўрин тутади.

Андижон вилояти: Андижон кўп асрлик бой тарихга эга. Вилоятда эрамиздан олдинги XII-VII асрларга оид бўлган кўҳна шаҳарлар ва археологик комплекслар мавжуд. Шундайлар сирасига Далварзин, Эйлатон, Мингтепа, Ашқалтепа, Сарвонтепа ва бошқаларни киритиш мумкин. Сайёҳларни шунингдек, Мирпўстин ота, Фозилмон ота, Имом ота, Тузлуқ момо, Уч булоқ, Мингтепа археологик ёдгорлиги, Йилқичи Бува зиёратгоҳи, Фозилмон ота зиёратгоҳи, Хўжа Абдуллоҳ Туғдор, Қутайба Ибн Муслим мақбараси, Алишер Навоий номидаги маданият ва истироҳат боғи, Биби сешанба зиёратгоҳи, Отақўзи мадрасаси ва шунга ўхшаш бошқа кўплаб диққатга сазовор ёдгорликлар ўзига жалб этмоқда.

Наманган вилояти: Наманган вилояти худуди археологик обидаларга бойлиги билан ажралиб туради. Наманган вилоятининг туристик ресурслари қаторига Хо‘жа амин мақбараси, Мулло Бозор Охунд мақбараси, Қадимий Ахсикент, Мулла Қирғиз мадрасаси, Ғойибназар Қози мадрасаси, Мавлоно Лутфуллоҳ мажмуаси, Мавлавий Намангоний мақбараси, Девона Бува мақбараси ва бошқа кўплаб туристик ресурслар узок ўтмишдан хабар бериб туради.

Жиззах вилояти: Ушбу минтақа табиатининг ўзига хос хусусиятларидан бири тоғлар ва тоғ ёнбағирлари, бир катор шифобахш сув манбаларининг мавжудлигидир. Ҳар бир юртнинг ўз табаррук масканлари, бош узра тутган муқаддас зиёратгоҳлари бўлгани каби Жиззах воҳасининг ҳам мўътабар зиёратгоҳлари бор. «Сайхонсой қоятошлари»даги суратларни (4,5 минг йил аввал), минг йиллардан бери азиз тутиб келинган Темир дарбоза, Саъд ибн Абу Ваққос, Парпи ота, Хўжамушкент ота, Новқа ота, Ўсмаат ота, Саид Мир Халилиллоҳ ота, Хўжабоғбон ота, Сайфин ота, Саврик ота, Қулфисар ота каби кўплаб мўътабар зиёратгоҳ манзиллари ва қадамжолари мавжуд.

Сирдарё вилояти: Ушбу вилоят ҳам ўзига хос туристик ресурсларга эга. Ушбу худудда “Гумбаз” тарихий обидаси, Юсуф бобо, Шербобо, Хадича биби мақбаралари, Гумбаз қишлоғи сардобаси, Ховос қалъасидаги карвонсарой, Оқолтин туманидаги

Мирзакудук сардобаси, Сардоба шаҳарчасидаги карвонсарой ва бошқа кўплаб тарихий-маданий ёдгорликлар мавжуд.

Самарқанд вилояти: Минтақа тарихий обидалар, муқаддас қадамжолари, маҳаллий халқларининг ўзига хос урф-одат ва анъаналари, архитектура, археологик, шаҳарсозлик, шунингдек, миллий хунармандчилик ҳамда ноёб маданияти ва санъати, сўлим табиати билан маҳаллий ва хорижий туристларни ўзига жалб қилади. Мамлакатимизнинг ушбу туристик марказида Афросиёб (эрамиздан олдинги VIII аср), Мирзо Улуғбек расадхонаси, Шохи Зинда архитектура мажмуаси, Ҳазрати Ҳизр масжиди, Бибихоним масжиди, Регистон ансамбили, Чорсу бозори, Рухобод мақбараси, Оксарой мақбараси, Амир Темур мақбараси, Хожа Ахрор мажмуаси, Имом ал-Бухорий ёдгорлик мажмуаси каби жуда кўплаб ёдгорликлар мавжуд.

Бухоро вилояти: Бухоро вилояти Арк қалъаси, Боло-Ҳовуз мажмуаси, Исмоил Сомоний мақбараси, Чашмаи-Аюб, Абдуллахон мадрасаси, Модари-Хон мадрасаси, Масжиди Баланд, Гавкушон мажмуаси (масжид, минора, Мадраса), Зайниддин Хожи хонақоси, Пойи-Калон мажмуаси, Лаби-Ховуз мажмуаси, Кўкалдош мадрасаси, Нодир Девонбеги хонақоси, Улуғбек мадрасаси, Абдулазизхон мадрасаси, Болоховуз масжиди, Сайфиддин Боҳарзий мақбараси, Баёнқулихон мақбараси, Намозгоҳ масжиди, Файзобод хонақоси, Чорминор мадрасаси, Бухоро Амрининг Ситораи Моҳи—хоса ёзги саройи, Чор-Бакр мажмуаси каби кўплаб тарихий архитектура ёдгорликларига эга.

Навоий вилояти: Навоий вилоятида қадимги давр, илк ва ўрта асрларда қурилган 10 дан ортиқ ёдгорликлар мавжуд. Жумладан, қадимги Карманадаги Мирсаид Баҳром мақбараси, Қосим Шайх меъморий мажмуаси, Катта Гумбаз масжиди, Бухоро – Навоий йўлидаги Работи Малик карвонсаройи ва сардобаси, Дехгарон мажмуаси, Нурота чашмаси кабиларни айтиб ўтиш мумкин.

Сурхондарё вилояти: Сурхондарё вилоятидаги Кушонлар даврига оид археологик ёдгорликлар ниҳоятда кўп ва хилма-хилдир. Минтақада сақланиб қолган асосий ёдгорликлар қаторига Қирқ қиз саройи, Ҳаким ат Термизий архитектура ёдгорлиги, Султон-Саодат мажмуаси, Термиз ҳукмдорлари саройи, Қоратепа ибодатхонаси ва Фаёзтепа ибодатхонаси каби бир қанча объектларни мисол келтиришимиз миз мумкин. Шу билан биргаликда, воҳанинг ўзига хос урф-одатлари, халқ ўйинлари, таомлари ва ўзига хос кийимлари вилоятлар ичидан ажралиб туради.

Қашқадарё вилояти: Қашқадарёнинг Қарши шаҳри Самарқанд ва Бухородан Афғонистон ва Ҳиндистонга ўтувчи карвон йўллари асосида юзага келган. Қарши бир неча архитектура ёдгорликларига эга. Булар: Кўкгумбаз масжиди, Оксарой мажмуаси, Дорус - Саодат мажмуаси, Ҳазрати Имом масжиди, Жаҳонгир мақбараси, Дор-ут-Тиловат

архитектура мажмуаси ва бошқа кўплаб тарихий меросга, зиёратгоҳ жойларга эгадир. Бундан ташқари Қашқадарё экотуристтик райони чўл, дашт, тоғ олди ва тоғли минтақалардан иборат.

Хоразм вилояти: Хоразмнинг бой кўп қиррали тарихи қадим замонлардан буён хорижий ва маҳаллий олимларнинг диққатини ўзига жалб қилиб келади. Вилоятда кўплаб тарихий ёдгорликлар мавжуд. Айниқса, Хива шаҳридаги меъморий обидалар бугун дунё аҳлининг эътиборини тортиб келмоқда. Ушбу минтақада турли даврга мансуб бўлган бир қанча тарихий архитектура ёдгорликлари мавжуд.

Қарақалпоғистон Республикаси: Республикада 3 махсус кўриқланадиган табиий минтақа: "Бадайтўқай" давлат кўриқхонаси, "Сайғоқ" ва "Судоче" буюртма кўриқхоналари ташкил этилган. Тупроқ қалъа, Назлимхон сулу – суфилар манзилгоҳи, Қойқирилган қалъа, Шилпиқ тепалиги, Даъукескен қашиси (Марказий Осиёдаги энг қадимги божхона) , Ақшахан (қадимги пойтахт), Миздакхан мажмуаси, Совецкий номидаги давлат музейи, Ажинияз бобо мақбараси, Жантемир Ийшан ата зиёратгоҳи каби яна кўплаб туристик ресурсларни келтириб ўтиш мумкин.

ХУЛОСА

Кўриниб турибдики, мамлакатимиз минтақалари бой туристик ресурслар ва имкониятларга эга. Яқорида келтирилган минтақаларимиздаги мавжуд туристик ресурсларимиз рўйхатини кўплаб давом эттиришимиз мумкин. Аммо, туризм соҳаси ресурслар бўйича рўйхатни тузиб қўйиш билан ривожланмайди, балки, пандемиядан кейинги даврда ушбу ресурслардан максимал даражада туристик маршрутлар ишлаб чиқиш, турмахсулотларимизни шакллантириш жараёнида фойдаланиш йўл-йўриқларини ишлаб чиқишимиз бугунги куннинг ҳал қилиниши лозим бўлган вазифаларидандир. Шундай экан, мамлакатимиз минтақаларида туризм соҳасини ривожлантириш ва туристик ресурслардан фойдаланиш борасида қуйидаги ишларни амалга ошириш лозим деб ҳисоблаймиз:

- мамлакатимиз минтақаларини ўз туристик ресурслари билан таҳлил қилиб чиқиш ва туристик ресурслари бўйича маълумотлар базасини шакллантириш;
- минтақаларда туризмнинг истиқболли турларини ривожлантириш имкониятларини илмий-назарий жихатдан тадқиқ этиш ва амалиётга жорий этиш;
- минтақаларда туризмни ривожлантиришга қаратилган маркетинг тадқиқотларини олиб бориш ва минтақаларда туризмни бошқариш механизмларини такомиллаштириш;
- зиёрат туризми, экотуризм ва рекреацион туризм салоҳиятининг виртуал туристик оламини яратиш орқали туристлар қизиқишини янада ошириш, уларни виртуал олам орқали туристик салоҳият бўйича тасаввурларини шакллантириш ва б.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 2 декабрдаги “Ўзбекистон республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чоратadbирлари тўғрисида”ги Фармони.
2. Балтабаев М.Р., Тухлиев И.С., Сафаров Б.Ш., Абдухамидов С.А. “Туризм: назария ва амалиёт”. Дарслик. Т.: “Фан ва технология” 2018 й.
3. Тухлиев, И. С., & Ибадуллаев, Н. Е. (2011). Туризм операторлик хизматини ташкиллаштиришнинг асослари. Ўқув кўлланма. С.: СамИСИ, 256.
4. Amriddinova, R. S., & Abdukhamidov, S. A. (2021). Factors for Determining the Specialization of the Regions of the Republic of Uzbekistan in Tourism and the Assessment of Tourist Attractiveness. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF INNOVATIONS ON TOURISM MANAGEMENT AND FINANCE*, 2(10), 51-55.
5. Tukhliev I.S., Abdukhamidov S.A. DIRECTIONS OF ACTIVATION OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN FORMING INNOVATIVE ECONOMY. ВВК: 75.81 Т 88, 235. (2019).
6. Хакбердиев, К. К. (2021). СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА И КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В ОБЛАСТИ ДОБЫЧИ МИНЕРАЛЬНЫХ РЕСУРСОВ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 1), 713-718.
7. Sayfullayev, D. Cultural Diplomacy of Uzbekistan and Shanghai Cooperation Organization in the Framework of the Shanghai Cooperation Organization (SCO).
8. Karimova, N., Sadibekova, B., & Usmonova, S. (2021). The Roads of Central Asia-to the History of Buddhism. *TJE-Tematics journal of Education*, 6.
9. Odilov, B. A., & Karimov, N. R. (2020). Analysis of Targeted Research in 20-30 Years of the XX Century. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 8887-8893.
10. Karimova, N. E., Sadibekova, B. D., Hasanova, N. N., Sadullayeva, S., & Abdurashidov, N. (2020). Smart management as an innovative way to manage change in the process of globalization. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(6), 1221-1225.
11. Odilov, B., & Karimov, N. Archaeological Research is an Important Source in the Study of Traditional Economic Activities of the Uzbek People (On the Example of Some Researchers of the Twentieth Century).
12. Sayfullayev, D. (2022). Cultural Relationship between Uzbekistan and Shanghai Cooperation Organization in the Field of Tourism. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(5), 367-370.
13. Usmanova, S., & Rikhsiyeva, G. (2017). Intercultural Communication. *Tashkent State Institute of Oriental Studies*.